

DEPARTEMENT BUITENLANDSE ZAKEN

Havenlaan 88 bus 80
1000 BRUSSEL
T 02 553 60 32
F 02 553 60 37

Strategienota **DUITSLAND**

Inleiding

In haar 'Visie 2050' toont de Vlaamse Regering het Vlaanderen dat ze wenst in 2050: een sociaal, open, veerkrachtig en internationaal Vlaanderen dat welvaart en welzijn creëert op een slimme, innovatieve en duurzame manier en waarin iedereen meetelt. Als open samenleving en open economie is de toekomst van Vlaanderen verbonden met evoluties in de rest van de wereld. De Vlaamse Regering wenst Vlaanderen dan ook meer dan ooit te verbinden met het buitenland. Een aantal belangrijke uitdagingen kunnen immers alleen in internationaal verband en door een goede samenwerking met buitenlandse partners aangepakt worden. Goede betrekkingen onderhouden met onze buitenlandse partners is noodzakelijk voor een effectieve Vlaamse belangenbehartiging, een kerntaak van het Vlaams buitenlands beleid.

Deze strategienota kadert in de beleidsdoelstelling van de Vlaamse Regering om de samenwerking met haar buitenlandse partners te concretiseren. De bedoeling ervan is te schetsen waarom en op welke wijze de regering relaties aanknoopt met Duitsland, Vlaanderens voornaamste partner wereldwijd. Eerder dan een alomvattende beschrijving van alles wat Vlaanderen doet in Duitsland, is het document opgevat als een overzicht van de belangrijkste doelen die de regering zich tegenover Duitsland stelt evenals de instrumenten die moeten helpen die doelstellingen te bereiken. Op die manier biedt het een houvast om de acties van de Vlaamse overheid te stroomlijnen en vormt het ook een leidraad voor andere Vlaamse actoren (onder andere middenveldorganisaties) die toenadering zoeken tot Duitse partners. Het verder uitbouwen en versterken van de banden met Duitsland en deze valoriseren ten behoeve van Vlaanderen en de Vlaamse economie op lange termijn vraagt immers een gezamenlijke inspanning van publieke en private actoren.

Naast het concrete belang van Duitsland voor Vlaanderen (zie hoofdstuk 1) is het land een uiterst belangrijke motor van Europa. De Duitse economie is de grootste economie van Europa en na de VS, China en Japan de vierde grootste ter wereld. Met een populatie van meer dan 80 miljoen is het tevens het grootste Europese land wat inwonersaantal betreft. Het belang van Duitsland is onmiskenbaar: politieke, economische, maatschappelijke, culturele, technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen hebben gevolgen voor heel Europa en daarbuiten, en dus ook voor Vlaanderen.

WAAROM (Omgevingsanalyse) (wat betekent Duitsland voor Vlaanderen, kansen en uitdagingen voor Vlaanderen)

Duitsland is ontegensprekelijk van groot belang voor Vlaanderen. Het is onze belangrijkste handelspartner en de verwevenheid van onze economieën is van die grootorde dat tendensen en beslissingen die in Duitsland worden genomen, vrijwel meteen repercussies hebben op onze situatie. Daarnaast heeft de rol die Duitsland speelt in de EU grote invloed op de andere lidstaten en dus ook op Vlaanderen. De culturele dimensie van Duitsland doorheen de geschiedenis tot op heden is een derde speerpunt om het belang van onze oosterbuur te tonen. Zowel economisch als geschiedkundig bestaat er een grote verwevenheid.

Economische omgeving

Het belang van Duitsland voor Vlaanderen toont zich op velerlei vlakken. Het meest in het oog springend is vanzelfsprekend de economische invloed die het land op Vlaanderen heeft. Die invloed werd na de Tweede Wereldoorlog nog tastbaarder toen men begon te spreken over het Wirtschaftswunder, de term die de West-Duitse uiterst succesvolle wederopbouw kreeg. En nog steeds geldt de Duitse economie als toonaangevend: exportgerichte en groeiende economie, zeer hoge arbeidsproductiviteit, lage werkloosheid, groeiende binnenlandse vraag en loonstijging. Duitsland is als groot industrieland een vast lid van de G7 en kan uitpakken met merken als Volkswagen, BMW, Daimler, E.on SE, BASF, Siemens en andere. Dankzij het stimuleringsprogramma Industrie 4.0 worden stappen gezet om innovatiever te worden en de omschakeling naar digitale technieken, zodat de klassieke Duitse industrie kan blijven wedijveren. Duitsland is ook een voorbeeld en grondlegger van het zgn. Rijnlandmodel, de sociale markteconomie met een belangrijke rol voor de staat. Kenmerkend is het behoud van industriële capaciteit (23% van de economie) door onder meer innovatie via onderzoekinstellingen, stabiele prijzen en hun afkeer van eventuele begrotingstekorten.

De economische betrekkingen tussen Vlaanderen en Duitsland zijn momenteel sterker dan ooit tevoren. Zowel in de industrie als in de dienstensector zijn er talrijke Duitse ondernemingen die in Vlaanderen een prominente rol spelen. Daarenboven is Duitsland de belangrijkste afnemer van Vlaamse exportproducten. De economische verwevenheid is van die orde dat veel van wat er beslist wordt in Berlijn, grote invloed heeft op ons. Omgekeerd maakt Duitsland als exportnatie gebruik van de Vlaamse infrastructuur om hun goederen uit te voeren. De Vlaamse havens zijn van primordiaal belang voor de industrie van het westelijke Duitsland en daarbuiten, en er bestaat dan ook een intensieve structurele samenwerking tussen de Vlaamse en Duitse (binnen-)havens. De haalbaarheidsstudie naar de Rhine-Ruhr-Rail Connection (3RX), een spoorweglijn tussen de Noordzeehavens en het Rijn-Ruhrgebied, is een voorbeeld van samenwerking tussen verschillende actoren en overheden (Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen, België, Nederland en Duitsland). Na decennia van overleg over dit voor zowel de Antwerpse haven als voor de bedrijven in het Ruhrgebied uiterst belangrijke infrastructuur-dossier, wordt een alternatief traject voor de historische IJzeren Rijn voorgesteld op basis van objectief onderzoek en met een door alle betrokken partijen gevalideerde conclusie. 3RX verbindt Antwerpen met Mönchengladbach, maakt zoveel mogelijk gebruik van bestaande spoorweginfrastructuur en werd ontwikkeld om de capaciteit van de oost-west spoorweglijnen uit te breiden, waarbij tegelijk een 'modal shift'-beleid ten gunste van de spoorwegen wordt ondersteund.

Daarnaast bestaan er ook heel wat samenwerkingsovereenkomsten tussen Vlaamse en Duitse clusters, onderzoekinstellingen en innovatienetwerken. Nederland is hierbij in een aantal gevallen betrokken. Een opmerkelijk voorbeeld hiervan is de recente trilaterale chemiestrategie tussen Vlaanderen, Nederland en Noordrijn-Westfalen. Wat transport en infrastructuur betreft, zijn de meeste multilaterale aanknopingspunten terug te vinden in de transnationale Interreg-programma's Noordzee en Noordwest-Europa. Ook de Euroregio Maas-Rijn dient vermeld, een van

de oudste grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden, waartoe ook de Provincie Limburg behoort.

Vlaanderen en Duitsland geschiedkundig

De geschiedkundige verwevenheid van Vlaanderen en Duitsland begon in de 4de eeuw toen Germaanse stammen het Romeinse Rijk binnendrongen en het noordelijke deel van Gallië veroverden. De Duitsers zelf voeren het begin van hun nationale geschiedenis steevast terug tot Karel De Grote (747-814), wiens Rijk, naast delen van Frankrijk en het Westelijke deel van Duitsland, ook de Lage Landen omhelsde. In de daaropvolgende eeuwen onderhielden de gebieden ten Oosten van de Schelde (vandaag Vlaams-Brabant, Antwerpen en Limburg) nauwe betrekkingen met het Duitse rijk. In de twaalfde eeuw vestigden grote groepen Vlamingen zich ten Oosten van de Elbe ("Fläming").

Toen Brugge als handelscentrum opbloede tegen het einde van de dertiende eeuw, waren er intensieve handelscontacten met Duitse kooplieden die er kantoren openden. Deze Duitse handelaren verenigden zich in officieel erkende samenwerkingsverbanden en zo ontstond het Duits Hanzeverbond. Als knooppunt van de internationale handel was het kantoor in Brugge het belangrijkste voor deze Duitse kooplieden.

De culturele banden tussen Vlaanderen en Duitsland gaan ook eeuwen terug. De in Rupelmonde geboren Gerard Mercator studeerde in Leuven en verhuisde later naar Duisburg. Peter Paul Rubens werd in de Duitse stad Siegen geboren, woonde als kind enige jaren in Keulen en verhuisde naar Antwerpen waar zijn artistieke leven een aanvang nam. Tijdens de tweede helft van de zestiende eeuw weken een aantal Vlaamse kunstenaars en ambachtslui uit naar Frankenthal omwille van hun religieuze vervolging. De grootvader van de Duitse componist Ludwig Van Beethoven kwam uit Mechelen en architect Henry Van de Velde werd eerst in Duitsland beroemd alvorens hij in eigen land erkenning kreeg.

In het nieuwe Europa ontstond een nieuwe, vriendschappelijke burenerelatie. Honderdduizenden jonge Vlamingen, die in de tweede helft van de twintigste eeuw hun legerdienst in Duitsland volbrachten, kwamen zo met het land in contact. Vandaag de dag zijn er meer dan honderd steden en gemeenten in Vlaanderen die een partnerschap met Duitse steden en gemeenten zijn aangegaan. Dit idee van "jumelages" is ontstaan na de Tweede Wereldoorlog toen men zich realiseerde dat toenadering en samenwerking met buitenlandse steden en gemeenten interessant kan zijn. Er bestaan ook andere soorten van intensieve samenwerking op lokaal niveau als partnerschappen, de Europese Territoriale Samenwerking (ETS – beter gekend als Interreg), EUROCITIES, EUniverCITIES, ICLEI,...

De laatste decennia zijn ook Vlaamse cultuurproducten in Duitsland zeer geliefd. Veel artiesten vonden de weg naar de Duitse planken en podia. Vlamingen gaan graag op vakantie naar Duitsland of trekken naar tentoonstellingen en beurzen in de Rijnlandse steden. Ook Duitse toeristen vinden makkelijk de weg naar de Vlaamse kust en kunststeden. De staatkundige ontwikkelingen van België, die Vlaanderen verregaande bevoegdheden heeft toegekend, gaf een nieuw elan aan de betrekkingen tussen Vlaanderen en Duitsland.

WAT (Strategische keuzes met betrekking tot 3 assen – Economie, EU en Open samen-leving) /doelen/ambities

Vlaanderen is ambitieus op veel vlakken. Door de unieke staatsstructuur van België en de doorgedreven bevoegdheidsverdeling hebben we veel troeven in eigen hand om een specifiek beleid te voeren gericht op de noden van onze samenleving, en dus ook richting het buitenland. In dit hoofdstuk worden een aantal ambities weergegeven vanuit verschillende vakgebieden en sectoren in onze relatie met Duitsland.

Daarnaast kunnen we onze Oosterbuur soms als voorbeeld nemen. Zo is het bijvoorbeeld opmerkelijk dat er een veelheid aan instellingen bestaat die de Duitse cultuur en taal in het buitenland promoten. Voor Vlaanderen kan dit inspiratie vormen om onze eigen troeven en sterktes uit te spelen in het buitenland.

Wat onze bilaterale betrekkingen betreft, hebben we reeds een diepgaande samenwerking met NRW. We mogen ook ambitieus zijn en de contacten met andere Länder intensifiëren. In de eerste plaats denken we dan aan Baden-Württemberg en Beieren, twee deelstaten die vooral economische, industriële en toeristische troeven hebben. Andere hebben dan weer elk hun eigen troeven zoals High-Tech in Rheinland-Pfalz, financiële en dienstencentra in Hessen, cultuur in Thüringen en Saksen, onderzoek, ontwikkeling en landbouw in Nedersaksen en Saksen-Anhalt, natuur en de sterktes van een hoofdstadregio in Brandenburg, Berlijn als wereldstad, en maritieme kustregio's Sleeswijk-Holstein en Mecklenburg-Voor-Pommeren.

Opportunities bieden zich ook aan als we kijken naar het netwerk van vooraanstaande en invloedrijke Vlamingen werkzaam in Duitsland. De lijst van Vlamingen die belangrijke functies uitoefenen in Duitsland, gaande van intendanten van culturele instituten tot belangrijke commerciële posten en managers, oogt indrukwekkend en deze mensen kunnen veel betekenen om onze bilaterale betrekkingen te ondersteunen. Vlaanderen kan vanuit zijn geografische en traditionele plek in Europa goede contacten onderhouden met de grootmachten Frankrijk en Duitsland, twee partners waarmee we sterke banden hebben. Tegelijkertijd kan Vlaanderen de stem van de minder-invloedrijke lidstaten helpen vertolken tegenover de meest invloedrijke lidstaten als Duitsland.

1. Strategische keuze 1 – Economische ruimte

Handel en investeringen, economie

De Duitse economie blijft een van de sterkst presterende van Europa. Dankzij de nabijheid, maar vooral dankzij de marktomvang en de koopkracht, is Duitsland de belangrijkste afzetmarkt geworden voor de Vlaamse exporteurs. De Vlaamse economie is bijzonder sterk verweven met de Duitse economie en als toeleveranciers aan de Duitse industrie. Duitsland staat op nummer 1 als bestemming van Vlaams export (in 2016 16,9% van de totale Vlaamse uitvoer) en op nummer 2 als oorsprongslidstaat voor import naar Vlaanderen (13% van de totale import).

Duitsland is verder een zeer belangrijk land van oorsprong van buitenlandse investeringen in Vlaanderen. Duitsland is de 4de grootste investeerder in Vlaanderen in 2016 op basis van het aantal projecten. De aanwezigheid van Duitse bedrijven bij ons is essentieel voor het economisch weefsel en de werkgelegenheid. Er zijn momenteel 530 Duitse investeerders actief in Vlaanderen. Hierdoor blijven belangrijke handelsstromen en economische activiteiten ontstaan, mede dankzij de hubfunctie en de creatie van toegevoegde waarde in de Vlaamse havens en luchthavens en de uitbouw van logistieke activiteiten in het hinterland. Onderzoek, ontwikkeling en innovatie bij deze

bedrijven en de ontstane wisselwerking met de Vlaamse onderzoeksinstituten en universiteiten versterken onze slagkracht en de aantrekkelijkheid voor nieuwe potentiële investeerders.

In het kader van het toenemend retentie- en uitbreidingsbeleid zijn onze betrekkingen met Duitsland en de deelstaten en onze relaties met Duitse ondernemingen van primordiaal belang.

Vooraf de nabijgelegen deelstaten, in het bijzonder Noordrijn-Westfalen (NRW), en in toenemende mate Baden-Württemberg en Beieren zijn economisch meest interessant voor het Vlaamse bedrijfsleven. Het zijn de belangrijkste exportbestemmingen in Duitsland voor de Vlaamse bedrijven en vanuit deze deelstaten vloeien ook de meeste investeringen naar Vlaanderen. NRW, de regio van het Ruhrgebied en grote steden als Düsseldorf en Keulen, heeft nog steeds het grootste aandeel in de Duitse industrie. De export van Noordrijn-Westfalen bedroeg in 2016 180 miljard euro, waarvan 10,5 miljard naar België. De deelstaat voerde in 2016 voor 11,3 miljard euro in uit België, en telt zowel grote internationaal actieve bedrijven als KMO's. Baden-Württemberg en Beieren worden echter als 'powerhouse' van de 'Wirtschaft' beschouwd omdat ze het hoogste scoren op vlak van economische groei, innovatie, export, tewerkstellings-cijfers, productiviteit en de aanwezigheid van een groot aantal wereldspelers in industrie en technologie. De deelstaat Hessen is dan weer belangrijk omwille van de sterkte van Frankfurt als financieel centrum, centrum van data-uitwisseling en een sterke IT-sector, terwijl Niedersachsen met hoofdstad Hannover en negen zeehavens de deelstaat tot strategische hub maken in het internationaal goederentransport. Berlijn wordt gezien als een van de belangrijkste start-up centra en creatieve hubs in Europa.

Ook al blijft het aandeel in de absolute cijfers beperkt, toch laten ook enkele deelstaten uit de voormalige DDR (vooral Sachsen) de voorbije jaren mooie groeicijfers optekenen; een zwart-wit opdeling in oost- en west Duitsland bestaat steeds minder.

Het belang van Duitsland voor Vlaanderen op het vlak van internationale samenwerking inzake O&I wordt weerspiegeld in het EU Kaderprogramma voor Onderzoek en Innovatie: bijna 35% van alle projecten waaraan Vlaamse partners deelnemen, gebeurt in samenwerking met Duitse partners. Die projecten zijn goed voor meer dan de helft van de Vlaamse return uit Horizon 2020¹.

Vlaamse ambitie: het doel is om Vlaanderen nog prominenter te positioneren als een sterke en innovatieve economie, om de Vlaamse exporteurs uitgebreid te ondersteunen op de Duitse markt en om meer buitenlandse investeringen naar Vlaanderen te halen en in Vlaanderen te behouden. Het doel is om de economische interactie te verdiepen en de Vlaamse economische belangen actief na te streven. Dit kan onder meer door te profiteren van het succesmodel van Duitsland door de nauwe banden die reeds bestaan en in te zetten op gemeenschappelijke belangen.

- De bilaterale relaties inzetten op 'Vlaanderen Versnelt!' de meerjarige internationaliseringsstrategie voor de Vlaamse economie. Deze strategie zet Vlaanderen internationaal nog prominenter op de kaart in vijf domeinen waarin het internationaal unieke sterktes heeft als ecosysteem: Life sciences & Health, Smart Logistics, Food, Solution Driven Engineering & Technology (oa IoT)), en Sustainable Resources, materials and chemistry. Flanders Investment and Trade zet hiervoor samen met economische partners en speerpuntclusters een internationale branding op die ook in Duitsland zal worden uitgerold. Op die manier worden de Vlaamse knowhow en aanverwante bedrijven prominent in de markt geplaatst en kan de interesse van de Duitse bedrijven voor Vlaanderen gewekt worden.
- Flanders Investment & Trade inzetten om de samenwerking tussen clusters en innovatieve netwerken te stimuleren om economische groei te realiseren. FIT speelt een belangrijke rol in het onderhouden en intensifiëren van contacten met de economische spelers in Duitsland om opportuniteiten voor het bedrijfsleven in Vlaanderen te detecteren en ondersteuning te bieden bij bestaande en toekomstige samenwerkingsakkoorden. FIT levert individuele dienstverlening

---

¹ cijfers van het departement Economie, Wetenschap en Innovatie, stand van zaken oktober 2018.

op maat aan bedrijven die op een duurzame manier de Duitse mature markt willen betreden via het verlenen van uitgebreide marktinformatie en marktstudies, individuele ondersteuning in de zoektocht naar potentiële zakenpartners, pro-actief sensibiliseren voor opportuniteiten en stimuleren van hogere export. Ze doet dit door o.m. de organisatie van seminars, groepszakenreizen met op maat b2b-programma's en het aanbieden van een laagdrempelige deelname aan de grote wereldbeurzen en gespecialiseerde conferenties in Duitsland. Deze zijn een geschikt platform om in contact te komen met belangrijke beslissingsnemers van grote en relevante bedrijven in welbepaalde sectoren. FIT werkt proactief een strategie uit die resulteert in een jaarlijks actieprogramma met voor Duitsland de focus op volgende kansrijke sectoren: auto-industrie, bouw, cleantech en hernieuwbare energie, creatieve sector, fotonica, medische sector en voeding&dranken. De FIT acties zijn sterk gericht op toelevering, zowel aan de Duitse industrie als aan de openbare sector, door zoveel mogelijk contacten met aankopers te organiseren.

- Inzetten op initiatieven zoals de Trilaterale Chemiestrategie Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen en Nederland, waarbij de chemische sector in de drie regio's als één cluster wordt gezien en gaan samen werken en het bestaande cross-border samenwerkingsverband over bio-gebaseerde innovatieve groei tussen Vlaanderen – Nederland - Noordrijn-Westfalen binnen het 'Smart Specialization Initiative' ('BIG-C').
- Inzetten op een intensieve samenwerking tussen Vlaanderen en de Duitse Länder (voornamelijk Noordrijn-Westfalen, Baden-Württemberg en Saksen) binnen het Vanguard Initiative. Dit initiatief heeft de ambitie om interregionale samenwerkingen te ontwikkelen op basis van het slimme specialisatie principe om zo opkomende technologieën versneld naar de markt te brengen onder de vorm van innovatieve producten, productieprocessen en diensten.
- Vlaanderen in Duitsland positioneren als investeringslocatie waar kennis en expertise zitten die ideaal zijn om als buitenlands bedrijf groeiplannen te realiseren. Buitenlandse investeerders zijn essentieel voor onze economische weefsels en de werkgelegenheid. FIT speelt hierin een cruciale rol, detecteert zeer gericht potentiële investeerders en begeleidt ze in het opzetten van een vestiging in Vlaanderen. Bij prospectie-activiteiten wordt gemikt op investeringen in welbepaalde activiteiten (onderzoek & ontwikkeling, verkoop- en marketingkantoren, hoofdzetels, smart logistics en advanced manufacturing) en wordt ingespeeld op de speerpuntclusters die in Vlaanderen bestaan of in wording zijn. Specifiek voor Life Sciences, chemie en ICT werd een *Welcome Desk* ingericht, waarin een gespecialiseerd team alle vragen en noden van investeerders in deze activiteiten in kaart brengt en het proces kan versnellen.
- Inzetten op de vroege detectie en op een gerichte benadering van potentiële Duitse investeerders door het Vlaams economisch diplomatiek netwerk. Naast gerichte prospectie en acties moet FIT een rol spelen bij verdere kennisopbouw over Vlaanderen als attractieve economische regio, bijvoorbeeld door de aanwezigheid en/of actieve inbreng als spreker op lokale (netwerk)events. In samenwerking met de structurele partners en VLAIIO, zet FIT ook in op een proactief retentie- en expansiebeleid van bestaande vestigingen van Duitse bedrijven in het Vlaams Gewest. Door het tijdig capteren van signalen wordt gekeken hoe vanuit de overheid een dienstverlening kan worden aangeboden. Dit kan gaan om begeleiding bij expansie-investeringen, het opmaken van een case van de Vlaamse vestiging voor het Duitse hoofdkwartier of informatie op maat over subsidiekaders, fiscale maatregelen of clusterbeleid. FIT streeft ernaar om geregeld een event of gezamenlijk overlegmoment te organiseren met bestaande Duitse investeerders.
- Ondersteuning intensiveren van de samenwerking van FIT in Berlijn, Keulen en Stuttgart en de AAVR met Vlaamse kenniscentra en onderzoeksinstituten – IMEC, iMinds, VLAKWA, VITO, VIB, VIL....
- Stimuleren van en gebruik maken van samenwerkingsverbanden op overheidsniveau: bijvoorbeeld het samenwerkingsverband tussen Vlaams-Brabant en de metropoolregio Rhein-Neckar (2016), wat onder andere clusters uit beide regio's een platform biedt tot internationalisering.

- Stimuleren van samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse en Duitse instellingen inzake Duaal leren. De Duitse "duale Ausbildung" is immers de inspiratiebron bij uitstek voor de Europese beroepsopleidingen.
- Onderzoek naar mogelijkheid van gemeenschappelijke projecten inzake energietransitie en circulaire economie.
- Versterken van de samenwerking met het Duitse Ministerie van Economie en Buitenlandse Zaken met het oog op het verder uitbouwen van een performante exportcontrole inzake strategische goederen en het onderhouden en stimuleren van een Europees level playing field in dit domein.
- Versterken van de bilaterale economische samenwerking met Noordrijn-Westfalen via het opzetten van een permanente werkgroep waarin onder meer het thema "industrie 4.0" kan worden uitgediept.
- Verder inzetten op samenwerking in het kader van de Europese Interregprogramma's.
- Samenwerking verder zetten binnen het European Chemical Regions Network. Aansluiten bij gelijkaardige samenwerking met betrekking tot Staalindustrie.

Logistiek

Vlaamse ambitie: het doel is om Vlaanderen als logistieke draaischijf verder te ontwikkelen. Vanuit een wederzijds belang wordt geijverd om grote, mogelijks grensoverschrijdende infrastructuurwerken te realiseren. Middels een geïntensiveerde samenwerking tussen beleidsniveaus onderling en met de diverse stakeholders, worden de voorwaarden gecreëerd voor naadloze logistieke stromen.

- Inzetten op 3RX, waarbij de Antwerpse haven beter wordt ontsloten richting het Duitse Ruhrgebied. Het voorliggende alternatieve spoortracé kan op goedkeuring rekenen van de partners, maar verder overleg tussen de betrokken overheden blijft aangewezen om het project daadwerkelijk op te starten.
- Versterken van de samenwerking tussen Noordrijn-Westfalen en de ZARA-havens (Zeebrugge, Antwerpen, Rotterdam, Amsterdam), zoals vormgegeven in de *Letters of Intent* tussen Noordrijn-Westfalen, Vlaanderen en Nederland.
- Onderzoek voeren over pijpleidingen in Vlaanderen in het kader van het project "Leidingenstraat". In deze optiek is er ook het ALEGRO-project, de eerste interconnectie (microtunnel om elektriciteit op hoogspanning te transporteren) tussen Vlaanderen en Duitsland.
- Activeren van nieuwe, en inzetten op bestaande logistieke netwerken. Een voorbeeld hiervan is de samenwerkingsovereenkomst tussen het Vlaams Instituut voor de Logistiek (VIL) en het Fraunhofer Institute for Material Flow and Logistics (IML), medeondertekend door 'EffizienzCluster LogistikRuhr'. Zulke initiatieven moeten tot nieuwe samenwerkingsmogelijkheden leiden.
- Kansen grijpen in de automotive sector, bijvoorbeeld in het kader van het Vier Motoren-initiatief, een regionaal samenwerkingsverband waarmee Vlaanderen geassocieerd is. In deze kan ook verwezen worden naar de bilaterale samenwerking tussen Vlaams-Brabant en de regio Rhein-Neckar inzake onderzoek en ondernemerschap.
- Samenwerken betreffende de tarifiering van mobiliteit, waarin beide partners ervaring hebben opgebouwd (PKW Maut/kilometerheffing voor vrachtwagens van +3,5 ton), en er ook in een Europese context nood is aan verdere afstemming.
- Stimuleren van overleg en samenwerking tussen havens zoals Antwerpen-Duisburg en tijdig detecteren van, en aandacht hebben voor, de belangen van onze havens. Voor de haven van Zeebrugge is het belang van de Duitse automotive industrie zeer groot: als toegangspoort naar

het VK voor Duitse retailers, en meer algemeen de Duitse lading voor deepsea en de shortsea (bijvoorbeeld BASF).

- Verderzetten van de samenwerking inzake waterbouwkunde, en dan meer bepaald met de Bundesanstalt für Wasserbau, en dit op basis van de in 2007 gesloten MoU.
- Ontwikkelen van nieuwe markten aangaande binnenvaart. Deze sector is in volle ontwikkeling en ook Duitsland zet hierop in. Men denke aan projecten als Distribouw en Watertruck. Daarnaast zijn er ook opportuniteiten in palletvervoer, stadsdistributie en afvalvervoer.
- Verderzetten van de goede samenwerking binnen de CCNR, CESNI (werkgroepen en comités betreffende politiereglementen, RIS en technische voorschriften) en Aquapol (Council en Rhine Hub meetings betreffende de handhaving op de binnenwateren) met het oog op het stimuleren van de binnenvaart als alternatieve modus.
- Verderzetten van het RIS COMEX project, dat als doel heeft: de definitie, specificatie, implementatie en duurzame werking van Corridor RIS-diensten naar aanleiding van de resultaten van de CoRISMa-studie.
- Samenwerken in de verdere ontwikkeling van 'smart shipping': inzetten op slimme schepen, slim verkeersmanagement, slim transport en slimme regelgeving.
- Samenwerken en kennisdeling aangaande verdere ontwikkeling van waterwegen, meer bepaald inzake het oplossen van capaciteitsverminderende knelpunten (zoals het op diepte houden van de Rijn, uitbreiding van de opslagfaciliteiten, de vergroening van het netwerk, ...
- Ondersteunen van onderzoek naar, en promotie van, kansen en mogelijke acties met betrekking tot het verhogen van het aandeel van de intra-Europese binnenvaarttrafiek op Duitsland. De Vlaamse waterwegbeheerder ziet hier mogelijkheden.

Toerisme

Duitsland is een toeristische topbestemming. 400 miljoen overnachtingen per jaar boeken binnen- en buitenlandse gasten, waarvan 80 miljoen uit het buitenland (vooral Europeanen), en dit cijfer gaat in stijgende lijn. Vakantiegangers zijn vooral gecharmeerd door de steden, de natuur, de gastvrijheid en de prijs-kwaliteitverhouding die het land te bieden heeft.

Maar ook Duitsers gaan graag op vakantie. In 2017 steeg het aantal Duitse overnachtingen in Vlaanderen met 14%. Dit is de sterkste stijging van alle buurlanden. Enkel de binnenlandse en Nederlandse markt zijn groter. Voor de meeting industrie is de Duitse markt zelfs de grootste internationale markt. Duitse toeristen kan je vinden in elk van onze bestemmingen. Recreatief worden onze kunststeden bezocht voor het lekkere eten en drinken en voor het erfgoed. Aan onze kust gaan de Duitsers voornamelijk de rust opzoeken en genieten ze van de gezonde zeelucht.

Vlaamse ambitie: Vlaanderen blijven promoten als toeristische topbestemming voor de Duitsers.

- Door de nabijheid en onze toeristische sterktes die door hen gesmaakt worden - onze kunststeden (Brugge, Gent, Antwerpen, Leuven en Mechelen) en Brussel, de Vlaamse kust en de regio's (vooral Limburg), en thematisch de Vlaamse Meesters, kunst en cultuur, erfgoed, tafelen en fietsen - is Duitsland een interessante markt om bezoekers aan te trekken. Toerisme Vlaanderen zet dan ook sterk in om deze troeven uit te spelen, wat het publiek in Noordrijn-Westfalen door de korte afstand en de bekendheid met het toeristisch aanbod extra kansen biedt om Vlaanderen te bezoeken. We moeten blijven inzetten om de positieve trend verder te zetten.
- De reputatie van Vlaanderen als kwalitatieve toeristische bestemming verder uitbouwen en opdrijven van de boekingen naar en overnachtingen in Vlaanderen.
- Vlaanderen heeft Duitsland veel te bieden wat toeristisch beleven betreft: concepten als B&B, overnachten op speciale locaties, gecombineerd met geschiedkundige, culturele en

gastronomische elementen zijn een belangrijke troef die Duitsers overhalen bij ons hun vakantie door te brengen.

- Het kloppend hart van de Vlaamse merkwaarde is het baanbrekend vakmanschap (cutting edge craftsmanship) dat het DNA van Vlaanderen vertolkt en elke toeristische beleving in Vlaanderen kleurt. We hebben het bijvoorbeeld niet zomaar over 'bier', maar wel over hoe bier hier met liefde voor het vak gebrouwen wordt, net zoals we 'eten' benaderen als hoe de Vlaamse chefs gepassioneerd met hun vak bezig zijn.
- Stimuleren van de samenwerking met Duitse partners inzake toerisme (journalisten en bloggers, spelers uit de reisindustrie) en structurele samenwerking opbouwen zoals momenteel reeds gebeurt met Deutsche Bahn en met online reisplatformen zoals Komoot en HolidayCheck.

Leefmilieu

De industrialisering heeft haar tol geëist op het Duitse leefmilieu, en dan vooral in voormalig Oost-Duitsland dat volgens een Unesco-rapport uit 1985 Europa's meest vervuilde lucht, water en grondoppervlakte had. En de situatie is er, in tegenstelling tot in andere geïndustrialiseerde landen, de laatste jaren niet op vooruitgegaan. Na de nucleaire catastrofe in Fukushima in 2011 werd beslist om af te stappen van kernenergie. Om in de behoeften te kunnen blijven voorzien, werd terug ingezet op steenkool.

In het Duits regeerakkoord van 2018 worden de klimaatdoelen afgezwakt. De Duitsers houden niet langer vast aan de afspraak om de uitstoot van koolstofdioxide in 2020 met 40 procent te laten afnemen ten opzichte van 1990, maar men wil de doelstellingen voor 2020 wel zo ver als mogelijk bereiken. De bedoeling is om de klimaatdoelstellingen voor 2030 wel te bereiken.

Gezien leefmilieu een van de sectoren is waarbij landsgrenzen geen barrière vormen, bestaat er sinds geruime tijd structurele samenwerking met Vlaanderen, zowel bilateraal als multilateraal. Net als Vlaanderen zet ook Duitsland in op vergroening van stedelijke gebieden, plattelandontwikkeling, ontwikkeling van open ruimte en natuurbehoud en strijd tegen vervuiling.

Vlaamse ambitie: inzetten op structurele samenwerking aangaande natuurbescherming, ontwikkeling van de omgeving en strijd tegen vervuiling, gezien deze thema's een grensoverschrijdende invloed hebben.

- Stimuleren van bilaterale en multilaterale overlegfora en samenwerkingen met als doel informatie- en kennisdeling. Voorbeelden zijn onder meer het Drielandenpark, een platform voor samenwerking met negen partijen uit België, Duitsland en Nederland om de open ruimte te behouden en te versterken, steeds in relatie met de omliggende stedelijke gebieden; de Tripartite tussen VLM, het Nederlands Kadaster en Duitse experts uit Noordrijn-Westfalen inzake gebiedsgerichte projectwerking (landelijk gebied en randstedelijk gebied), mestbeleid, implementatie van de Nitraatrichtlijn, gronden-banken en plattelandontwikkeling.
- Actief de Europese agenda opvolgen om een vooraanstaande rol te kunnen spelen. Volgens een voorlopige planning is het aan het Duitse EU-voorzitterschap om in 2020 een nieuwe Territoriale Agenda (met daarin hernieuwde uitgangsprincipes voor de ruimtelijke ontwikkeling van het Europese territorium) goed te keuren. Dit is in principe intergouvernementeel, maar Vlaanderen wil graag extra actief zijn in dit proces en zou een proces samen met Duitsland (de Bund) kunnen trekken.
- Ambtelijke en politieke contacten onderhouden met zowel Berlijn als de afzonderlijke deelstaten. Tussen de Vlaamse en Noordrijn-Westfaalse ministers van milieu zijn er reeds regelmatige contacten, zowel bilateraal als in marge van internationale ontmoetingen. Op het vlak van luchtverontreiniging is er op administratief niveau regelmatig (minstens jaarlijks) overleg op BeNeLux-niveau, waar ook Noordrijn-Westfalen op wordt uitgenodigd.

- Actieve deelname aan netwerken en fora met betrekking tot milieuverontreiniging. Een voorbeeld hiervan is het AIR-netwerk, waarin zowel Noordrijn-Westfalen als Vlaanderen vertegenwoordigd zijn, en dat voorts bestaat uit twaalf regio's met gelijkaardige mate van industrialisatie en knelpunten aangaande luchtkwaliteit. AIR stelt onder meer "Position Papers" op of reacties op Europese voorstellen van wetgeving.

Energie

Door de beslissing tot kernuitstap en de Europese klimaat- en energiedoelstellingen staat zowel het Duitse als Vlaamse energiebeleid voor de grote uitdaging om een energietransitie te realiseren die energie- en klimaatdoelstellingen haalt. Dit zal een belangrijke impact hebben op de structuur van de energiesystemen, op de nood aan bijkomende infrastructuren en interconnecties met de buurlanden. Vandaar de noodzaak om ook op dit vlak nauw samen te werken. Ondanks dat het hier om een federale aangelegenheid gaat, dienen we ook het belang te onderlijnen van investeringen in beide landen in hoogspanningslijnen om stabiele prijzen te kunnen garanderen. Tegelijkertijd vermijden we op deze manier de zogenaamde loop flows, waarbij tot op heden de overcapaciteit in het noorden van Duitsland niet volledig via het Duits transportnet kan worden getransporteerd naar het zuiden.

De Duitse en Vlaamse industrie kennen een groot aandeel van energie-intensieve sectoren (chemie, staal, metaalverwerkende nijverheid, ...) waarvoor bevoorradingszekerheid en stabiele energieprijzen primordiaal zijn. Ook in Vlaanderen worden er maatregelen uitgewerkt om de factuur voor de huishoudens en de bedrijven te bewaken.

Verder willen we in Vlaanderen bottom-up initiatieven blijven faciliteren. Opmerkelijk gegeven is dat Duitsland een netwerk heeft van coöperatieven waardoor nu reeds 40% van de hernieuwbare energieproductie in handen is van burgers.

Vlaamse ambitie: doel is om in te gaan op de actuele energie uitdagingen en dit via structureel overleg en informatie-uitwisseling om in te spelen op elkaars behoeften aangaande de energietransitie.

- Politiek en ambtelijk overleg bestendigen en inspelen op technologische innovaties en maatschappelijke en politieke tendensen. Vlaanderen en Duitsland worden geconfronteerd met gelijkaardige uitdagingen, waardoor overleg en informatiedeling voordelig voor beide partijen kan zijn. Energie-efficiëntie, hernieuwbare energie, betaalbaarheid, klimaatdoelstellingen, infrastructuur, vraag en aanbod, regelgevend kader, marktwerking, steunmechanismen en dergelijke meer komen hiervoor in aanmerking
- De bevoorradingszekerheid is een federale bevoegdheid, maar ook Vlaanderen wil het belang aantonen van het detecteren van opportuniteiten om energiebevoorrading te blijven verzekeren, via onderzoek naar mogelijkheid tot betere interconnecties tussen Duitsland en Vlaanderen, bijvoorbeeld Allegro, de interconnectie in opbouw van 1000 MW tussen België en Duitsland (NRW – Oberzier).
- Uitwisseling van expertise over concrete acties voor zowel burgers als ondernemingen die implementeerbaar zijn in zowel Vlaanderen als Duitsland. Voorbeelden zijn het geopunt digitale platform met geografische informatie dat diensten aanbiedt zoals de "zonnekaart" om burgers te informeren naar de mogelijkheden en voordelen van zonnepanelen, of het systeem van monitoring van energieprijzen voor huishoudens en ondernemingen op basis van een vergelijking met de prijzen in de buurlanden (energienorm).

Landbouw

De agrarische sector is slechts een kleine sector in de totale economie van Duitsland. Er zijn iets meer dan 280.000 landbouwbedrijven met zo'n 600.000 werknemers. Terwijl in West-Duitsland kleinere familiebedrijven bestonden, had Oost-Duitsland grote collectieve Landwirtschaftliche *Produktionsgenossenschaften*. Het was niet evident om deze na de eenmaking te ontmantelen en er individuele (familie-) bedrijven van te maken. Resultaat is dat er tegenwoordig een tweedeling bestaat met aan de ene kant geprivatiseerde bedrijven (81%) en aan de andere kant coöperaties, die concurrentieel niet zelden beter gewapend zijn en efficiënter werken net door hun grootschaligheid, en dus ook minder afhankelijk zijn van EU-subsidies.

Door de naar verhouding kleine primaire sector importeert Duitsland veel agrarische producten en levensmiddelen. Duitsland kent dan ook een aanzienlijk agrarisch importoverschot waardoor het afhankelijk is van handelspartners om in de behoeften van de bevolking te voorzien.

De Vlaamse agrovoedingsketen staat aan de Europese top, maar nieuwe ontwikkelingen en grote uitdagingen dienen zich op diverse vlakken aan, en deze gelden ook voor Duitsland: professionalisering, voedselveiligheid, dierenwelzijn, leefmilieu, uitdagingen in de ketenwerking, innovatie om efficiënter voedsel te produceren, ... De toenemende vraag naar biologische landbouw en duurzame alternatieve landbouwvormen, ook in de visserij geldend, zijn trends die zich op internationaal en Europees niveau afspelen. Daarbij komt ook de Europese regelgeving waarmee zowel wij als de Duitsers rekening dienen te houden.

Vlaamse ambitie: inzetten op samenwerking en ervaringsuitwisseling om de agrarische sector concurrentieel te houden en voor te bereiden op de toekomst.

- Onze sterktes verder uitspelen naar Duitsland: ons voedingsstelsel kenmerkt zich door een performante landbouwproductie, een exportgerichte voedingsindustrie en een uitgebreide afzetmarkt met kapitaalkrachtige consumenten. Vlaanderen is centraal gelegen en kan gebruikmaken van uitstekende logistieke voorzieningen. We spreken daarom van de Flanders Agrofood Valley.
- Samenwerking met Duitsland is relevant voor 'het thema Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Dit kan in de marge gebeuren van Europees overleg. Verder is ook samenwerking en uitwisseling op het vlak van landbouwonderzoek van belang.
- Ambtelijke en politieke contacten onderhouden met zowel Berlijn als met de afzonderlijke deelstaten. Dit kan bijzonder interessant zijn met het oog op het Duitse voorzitterschap van de EU-Raad in de tweede helft van 2020.

2. Strategische keuze 2 - EU-dimensie

Dat Europa uitgebreid aan bod komt op de eerste pagina's van het recente coalitieakkoord tussen CDU/CSU en SPD, onderstreept het symbolisch belang ervan. Zoals hierboven reeds vermeld, staat of valt de EU met Duitsland als drijvende kracht. Voor Vlaanderen is Duitsland een belangrijke gesprekspartner in de EU, en in dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste actuele dossiers op het Europese niveau. Daarbij moet echter een belangrijke nuance worden opgemerkt. Er bestaat een duidelijk verschil tussen de Vlaamse en de Duitse context. De sterke deelstaten in Duitsland maken dat het bondsniveau slechts sporadisch rechtstreeks communiceert met Vlaanderen. Voor Vlaanderen is het dan ook relevant en aangewezen om de goede bestaande contacten met de deelstaatregeringen, en meer bepaald met de minister-presidenten en de ministers bevoegd voor de EU en hun vertegenwoordigingen in Brussel, te onderhouden en te intensifiëren om onze doelen en ambities via deze weg te ondersteunen.

Zwaargewicht in de EU

Het belang van Duitsland in de Europese Unie kan moeilijk overschat worden. Duitsland is één van de stichtende leden van de Europese Unie en vormt traditioneel één van de drijvende krachten achter het Europese integratieproces. Duitsland heeft de sterkste economie van Europa en betaalt bijgevolg ook de grootste Europese lidmaatschapsbijdrage in absolute termen (meer dan 23 miljard euro in 2016). De Duitse stem weegt zwaar in instanties als de Europese Raad en het Europees Parlement waar Duitsland met 96 van de 751 zetels het best vertegenwoordigd is. Daardoor zijn de Duitse standpunten in grote mate bepalend voor het Europese beleid.

Vlaamse ambitie:

Omwille van zijn gewicht in de EU is Duitsland voor iedere Europese lidstaat dan ook een cruciale actor. Voor Vlaanderen is dat belang nog groter doordat we burens zijn en een aantal gemeenschappelijke belangen delen. Vlaanderen streeft een zo intens mogelijke dialoog na met Duitsland over Europese dossiers en wil samen gemeenschappelijke standpunten verdedigen in de Europese instellingen. Het Duits voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie (juli-december 2020) biedt extra motivatie voor intense samenwerking.

Visie op de toekomst van de Europese Unie

De Europese gedachte heeft nood aan een relance en de EU heeft nood aan herbronning, hervorming en kritische zelfreflectie. De komende jaren zal het toekomstdebat over de Europese Unie nog volop woeden en verder vorm krijgen. Vlaanderen en Duitsland delen heel wat gelijklopende standpunten in hun globale visie op de toekomst van de Europese Unie. Beide zien een sterk Europa als een garantie op een voortvarende toekomst in vrede, vrijheid en welvaart. De waarden van de democratie en de rechtstaat moeten aan de basis liggen van de Europese samenwerking. Tegelijk moet de Europese Unie transparanter worden en het vertrouwen van de burger terugwinnen. Een versterkt Europees Parlement en een levendig parlementair debat op nationaal, regionaal en lokaal niveau zijn elementen waar zowel Vlaanderen als Duitsland voor ijveren. Ook een sterke Europese inzet op klimaat, concurrentievermogen, handel, digitalisering, onderzoek en innovatie wordt door zowel Duitsland als Vlaanderen toegejuicht.

Vlaamse ambitie:

Duitsland is een wezenlijke partner voor Vlaanderen om zijn visie op de toekomst van de Europese Unie gerealiseerd te kunnen zien. Vlaanderen wil samen met Duitsland streven naar een sterkere EU. De vele gelijklopende globale standpunten maken van Duitsland een natuurlijke bondgenoot in het EU-toekomstdebat. Vlaanderen zal de Duitse standpunten in de discussies over de toekomst op de EU met bijzondere aandacht verder opvolgen en de mate van overeenstemming met de Vlaamse visie analyseren. Vlaanderen heeft de ambitie om door middel van dialoog afwijkende standpunten te verdedigen en beargumenteren, waar nodig en relevant in Benelux-verband.

Federalisme

Een aantal Duitse länder behoort tot de meest welvarende van Europa en is bevoegd om op een aantal gebieden een eigen beleid te voeren. De Duitse federale structuur vertaalt zich ook door in de relaties tussen Duitsland en de Europese Unie. De deelstaten investeren in rechtstreekse banden met de Europese instellingen, onder meer via eigen permanente vertegenwoordigingen in Brussel.

Vlaamse ambitie:

De samenwerking tussen de Europese Unie en haar lidstaten vraagt specifieke aandacht in landen met een federale staatsstructuur. De Duitse länder behoren net als Vlaanderen tot de deelstaten met de meest vergevorderde autonomie in Europa en met de meeste rechtstreekse banden met de Europese instellingen. Vlaanderen ambieert om met Duitsland en de Duitse länder wezenlijke partners te vormen om de Europese instellingen bewuster te maken van de specifieke vereisten die een federale staatsstructuur met zich meebrengt.

Subsidiariteit

In het Europees toekomstdebat leeft de vraag m.b.t. welke domeinen de Europese samenwerking versterkt kan worden. Anderzijds leeft ook de vraag of er geen bevoegdheden teruggegeven kunnen worden aan de lidstaten en de deelstaten, omdat deze dichterbij de burger staan. De EU zette begin 2018 een Task Force over subsidiariteit op, waarmee dit politiek debat op Europees niveau op gang getrokken is.²

Vlaamse ambitie:

Zowel de Duitse federale Regering, de Länder als Vlaanderen zijn pleitbezorger van subsidiariteit in de Europese Unie. Daarbij moet de meerwaarde van Europees optreden steeds aangetoond worden. Vlaanderen wil samen met de Duitse federale Regering en de Duitse Länder het momentum aangrijpen om in de Europese instellingen het respect voor het subsidiariteits-principe een meer centrale plaats te geven in het Europees beleid.

Frans-Duitse as

Nu het Verenigd Koninkrijk beslist heeft om de Europese Unie te verlaten, veranderen de traditionele machtsverhoudingen binnen de Europese Unie. De samenwerking tussen Duitsland en Frankrijk als twee belangrijkste machten in Europa zal in de toekomst nog bepalender worden voor de EU. De geschiedenis toont aan dat eensgezindheid tussen Frankrijk en Duitsland voor fundamentele vooruitgang in de Europese Unie kan zorgen. Bij de verkiezing van Emmanuel Macron tot Frans president in mei 2017 hoopten de Europese leiders op een vernieuwd Frans-Duits partnerschap dat de Europese Unie nieuw leven zou kunnen inblazen.

Vlaamse ambitie:

Vlaanderen beschouwt de samenwerking tussen Frankrijk en Duitsland van groot belang voor het slagen van het Europees project. Tegelijk moet Vlaanderen er samen met kleinere lidstaten over waken dat hun belangen niet gemarginaliseerd raken in een Europa waar twee grote lidstaten de marsrichting bepalen. Waar relevant, zal Vlaanderen in het bijzonder in Benelux-verband zijn belangen en de belangen van kleinere lidstaten trachten te verdedigen ten opzichte van grootmachten als Frankrijk en Duitsland.

Macro-regionale strategie voor de Noordzee

De Vlaamse Regering pleit voor de opzet van een macro-regionale strategie voor de Noordzee. Macro-regionale strategieën zijn bijzondere EU-beleidsinstrumenten waarmee beschikbare middelen beter gemobiliseerd worden om territoriale ontwikkelingsvraagstukken aan te pakken en gezamenlijke antwoorden op gemeenschappelijke uitdagingen te vinden. Er bestaan vandaag verschillende grensoverschrijdende uitdagingen voor de Noordzee-regio, zoals milieuvervuiling en een steeds kleiner wordende maritieme ruimte. De landen en regio's rond de Noordzee werken vandaag al samen op tal van vlakken om deze uitdagingen aan te pakken, maar er is meer coördinatie nodig en een nieuw strategisch verband op macro-niveau is noodzakelijk. Op initiatief van het Duitse Land Bremen heeft het Comité van de Regio's in januari 2011 een advies aangenomen waarin het de EU-lidstaten en de Europese Commissie oproept om maatregelen te nemen voor de ontwikkeling van een macro-regionale strategie voor de Noordzee-regio en het Kanaal.

Vlaamse ambitie:

Vlaanderen ijvert voor betrokkenheid van Duitsland in een macro-regionale strategie voor de Noordzee, zowel op federaal niveau als bij de gedecentraliseerde besturen aan de Noordzee. Het strategisch verband rond de Noordzee moet volgens Vlaanderen afgestemd worden op de bestaande bevoegdheidsverdeling tussen centrale en gefederaliseerde en gedecentraliseerde

---

² https://ec.europa.eu/commission/priorities/democratic-change/better-regulation/task-force-subsidiarity-proportionality-and-doing-less-more-efficiently_nl

besturen in de landen rond de Noordzee. Een eventuele partner voor Vlaanderen in de realisatie van een macro-regionale strategie voor de Noordzee vormt Nedersaksen, dat laat blijken het idee zeer genegen te zijn.

Grensoverschrijdende projecten

De Europese Unie biedt heel wat mogelijkheden om gezamenlijke projecten op te zetten met Duitsland. Door de nabijheid van Vlaanderen en Duitsland, is er een evidente noodzaak om in uiteenlopende domeinen samenwerkingsprojecten op te zetten. Daarnaast heeft Duitsland heel wat expertise te bieden in diverse sectoren waarin het een vooraanstaande internationale rol bekleedt.

Vlaamse ambitie:

Vlaanderen benut de Europese mogelijkheden voor gezamenlijke projecten met Duitsland. In het bijzonder op vlak van onderzoek en innovatie, digitalisering, industrie, energie, cultuur, de circulaire economie, infrastructuur, transport en mobiliteit heeft Vlaanderen de ambitie om nauwer samen te werken. Ook programma's zoals Erasmus+ bieden kansen om Duitse en Vlaamse expertise uit te wisselen en de Vlaams-Duitse banden te versterken.

3. Strategische keuze 3 - Open samenleving

Vlaamse ambitie: doel is om Vlaanderen als "open samenleving" te versterken. Onze culturele troeven, ons systeem van gezondheidszorg, onderwijs en onderzoek en maatschappijvisie over samenleven zijn ons dierbaar en wensen we te behouden en te verstevigen. Dit kunnen we mee verwezenlijken door een ruime blik te hebben en over de grenzen heen te kijken.

Duitsland is niet alleen toonaangevend op economisch vlak en als mondiale grootmacht, ook over zijn rol in de zogenaamde "zachte sectoren" valt heel wat te vertellen, zijn er veel raakvlakken en bestaat er nauwe samenwerking met Vlaanderen. Op cultureel vlak heeft Duitsland een zeer rijke geschiedenis. Niet voor niets spreekt men van het land van dichters en denkers. Ook de Duitse gezondheidszorg heeft een oerdegelijke reputatie en het succes van onderwijs en onderzoek – soms (te) eng gestoeld op ingenieursmentaliteit en Gründlichkeit – is vermaard. De maatschappelijke uitdagingen van Duitsland in de geglobaliseerde wereld (integratie, radicalisering, ...) worden van nabij opgevolgd, gekopieerd of bekritiseerd. Duitsland is een toeristische topbestemming en tegelijkertijd een interessante markt om culturele meerwaardezoekers voor een bezoek aan Vlaanderen uit te nodigen.

3.1. Cultuur

"Das Land der Dichter und Denker". Op alle culturele en filosofische vlakken zijn Duitsland en zijn kunstenaars sterk vertegenwoordigd en zelfs grondlegger. Denkers als Kant, Nietzsche, Schopenhauer, Marx, Habermas, Marcuse, Pirsig, Heidegger, Arendt en Schweitzer, om er maar enkele te noemen, hebben mee vorm gegeven aan de Westerse filosofie en sociologie. Vooraanstaande componisten als Beethoven, Bach, Brahms, Strauss, Orff, Weill en Hindemith waren Duits. Ook hedendaagse Duitse muzikanten worden over de hele wereld beluisterd en de Duitse filmproductie uit eerste helft van de twintigste eeuw had grote invloed op Hollywood. Architecturaal zijn er in Duitsland parels te bewonderen van oude tot hypermoderne stijlen, idem dito voor de visuele kunsten.

De cultuurminnende Duitsers zijn, vanuit hun historische en culturele interesses, dan ook sterk aangetrokken door Vlaamse kunstenaars en evenementen. Onze literatuur wordt vertaald naar het Duits en de Frankfurter Buchmesse van 2016, waarbij Vlaanderen en Nederland gastland waren, heeft een uitermate belangrijke impuls gegeven aan de populariteit van Vlaamse auteurs in

Duitsland. Het aantal literaire vertalingen in het Duits verdrievoudigde ten opzichte van de afgelopen jaren. Vlaamse theater- en danscreaties blijven in Berlijn erg populair, wat onder meer verklaart waarom menig wereldpremière van Vlaamse creaties in Duitsland plaatsvindt. Vlaanderen heeft in Berlijn een residentie voor kunstenaars, en doet inspanningen om aan grote evenementen deel te nemen: de Ruhrtriennale, het project 'Vlaamse Meesters', ... Daarnaast is Duitsland als buurland een belangrijke bestemming voor Vlaamse kunstenaars uit verschillende disciplines. Zo blijkt uit de gegevens van Kunstenpunt dat Duitsland het op een na belangrijkste land is voor de Vlaamse beeldende kunsten en het derde belangrijkste land voor de Vlaamse podiumkunsten- en muzieksector.

'Kultur aus Flandern', de website met berichten over de bilaterale relaties en een tweemaandelijks door de AAVR uitgegeven cultuuragenda, geeft een zicht op de diversiteit van Vlaamse dans-, theater- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, concerten, film, (boek) presentaties .... in Duitsland.

Sinds eind jaren 80 ontwikkelt de creatieve industrie zich, gemeten in omzet en werkgelegenheid, tot een van de meest dynamische sectoren van de Duitse economie. Deze sector speelt een pioniersrol in de "knowledge-based economy" en is een belangrijke bron van originele en innovatieve ideeën. Het ECCE, de European Centre for Creative Economy, dat op dit vlak tal van initiatieven neemt, is gevestigd in Dortmund. Vlaanderen is, via het Departement CJM, lid van het NICE netwerk, waarvoor ECCE het secretariaat verzorgt. De Vlaamse gamesector is jaarlijks met een beursstand aanwezig op Gamescom in Keulen om de Vlaamse sterktes onder de aandacht te brengen.

Vlaamse ambitie: inzetten op de slagkracht van een culturele ruimte en onze Vlaamse troeven uitspelen.

- Het stimuleren van individuele kunstenaars door het aanbieden van diverse subsidie-mogelijkheden (beurzen, toelagen, projecten, trajecten, reisvergoedingen) en residentie-plekken. Zo heeft Vlaanderen een langlopende residentie-samenwerking met AIR Berlin Alexanderplatz, een residentieprogramma dat de nadruk legt op kennisontwikkeling en netwerking;
- Blijven stimuleren en ondersteunen van Vlaamse producties in Duitsland. Een belangrijke rol is hiervoor weggelegd voor Flanders Arts Institute (Kunstenpunt), dat kunstenaars en organisaties stimuleert om internationale relaties aan te knopen en te onderhouden door de organisatie van bezoekers- en uitwisselingsprogramma's en de organisatie van spotlights op Vlaanderen in het buitenland.
- Coördineren van Vlaamse diensten om de krachten te bundelen ter ondersteuning van events om het Duitse publiek kennis te laten maken met onze producties en kunstenaars. Een goed voorbeeld hiervan is de Vlaamse Week in Noordrijn-Westfalen (maart 2019), waarbinnen onder meer Toerisme Vlaanderen, VLAM en de Algemene Afvaardiging samen hun schouders zetten onder het deelproject over Vlaamse Meesters – Bruegeljaar.
- Samenwerking zoeken aangaande de cross-over cultuur – wetenschap. Vlaanderen zet onder meer in op digitalisering van de culturele sector, met name op open data en het gebruik van Wikipedia als tool voor een grotere zichtbaarheid en bruikbaarheid van informatie over het Vlaamse cultuurlandschap.
- Ambtelijke en politieke contacten onderhouden om concrete samenwerking te ondersteunen en best practices te delen.
- Inzetten op de slagkracht van een culturele ruimte en onze Vlaamse troeven uitspelen – niet alleen in Berlijn en NRW maar ook verspreid over heel Duitsland.
- Verder uitwisselen en uitrollen van de expertise m.b.t. de speerpunten die gelden voor onze samenwerking met NRW, namelijk op het gebied van architectuur, digitalisering en vrijwilligerswerk.

3.2. Welzijn en gezondheidszorg

De Duitse gezondheidszorg heeft een uitstekende reputatie en de sector is de belangrijkste werkgever (1 op 9 werknemers). Het belang zal in de toekomst enkel groter worden. Duitsland is voorloper in de medische technologie, wat het toelaat om te gaan met toekomstige uitdagingen zoals de vergrijzing. Tegen 2040 zal het aantal 60-plussers 40% van de bevolking bedragen. Deze tendens vergt een steeds langere medische verzorging omdat een groter aantal oudere mensen last heeft van geriatrische of chronische aandoeningen. In het Duits regeerakkoord staan alvast diverse maatregelen om ouderendiscriminatie tegen te gaan en in te zetten op aangepaste infrastructuur en woonaccommodatie voor senioren en extra vacatures om het tekort aan zorgkrachten op te vangen. Ook wordt voorgenomen om kinderarmoede tegen te gaan en kinderrechten in de grondwet op te nemen. Duitsland staat dus voor een aantal uitdagingen die we in Vlaanderen ook kennen. Tegelijkertijd is de Duitse medische technologie zeer innovatief en scheert hoge toppen, zowel nationaal als internationaal. Gezien zijn belang en gegarandeerde groei, ondersteunt de overheid deze sector ten volle.

Vlaamse ambitie: inzetten op kennisuitwisseling over welzijn en gezondheidszorg om de huidige en toekomstige uitdagingen het hoofd te bieden.

- Aanwezigheid van Vlaamse actoren op de belangrijke vakbeurzen in Duitsland stimuleren, zoals: Medica in Düsseldorf en de Hannover Messe. De Hannover Messe is een ideaal platform om Vlaanderen in de kijker te zetten op het gebied van i4.0, digitalisering en factory of the future.
- Inzetten op samenwerking in kader van e-health en preventie: uitwisseling van informatie over recente ontwikkelingen om de kwaliteit en het rendement van de zorgverlening continu te verbeteren.
- Uitspelen en promoten van Flanders Care, het paradepaard van de Vlaamse overheid, dat inzet op innoveren en ondernemen in de zorgsector.
- Verder uitbouwen van de bestaande samenwerking op het vlak van zorg, jeugdzorg en -welzijn, geestelijke gezondheidszorg en jongerenwerking.
- Mogelijkheden aftoetsen om structureel samen te werken vanuit sport en jeugd. Binnen EU-context bestaan er reeds intensieve contacten.
- Aanmoedigen van uitwisseling van experts op deze vakgebieden.

3.3. Onderwijs en onderzoek

Duitsland staat bekend om zijn groot aantal uitvinders en ingenieurs. Denken we maar aan Gutenberg (drukkers), Geiger (Geigerteller), Zuse (computer), Zeppelin, Daimler, Diesel, von Braun en Benz voor de auto- en luchttransport-technologie. Voor de moderne fysica zijn Einstein en Planck cruciaal geweest, wiens ontdekkingen en onderzoek nog steeds actueel zijn, net zoals dat van Fahrenheit en Röntgen. Onder de 108 Duitse Nobelprijswinnaars zitten dan ook heel wat geleerden en onderzoekers.

Duitsland huist enkele van de hoogst aangeschreven academische centra van de wereld, denken we maar aan de wereldvermaarde universiteiten als München, Berlijn, Tübingen, Göttingen, Marburg en Freiburg. De Ruprecht-Karls-Universiteit Heidelberg hoort bij de oudste van Europa. De in 1810 opgerichte universiteit van Berlijn deed dienst als model voor verschillende moderne westerse academische kennis- en onderwijsinstellingen.

Op vlak van onderwijs moet Vlaanderen niet onderdoen voor zijn buurlanden. Tegenover Duitsland scoren wij in vergelijking goed tot zeer goed. Net als bij ons is onderwijs in Duitsland een deelstaataangelegenheid. De regering in Berlijn heeft nauwelijks invloed op wat er in scholen

en universiteiten gebeurt. De deelstaten hebben elk hun eigen beleid waardoor er grote verschillen bestaan. Collegegeld wordt nog in vijf Bundesländer geheven, in de andere is het gratis. Opmerkelijk is wel dat in Duitsland het duaal leren sterk is ingeburgerd. Stagiairs volgen gedurende een periode van gemiddeld drie jaar een opleiding bij een (meestal private) werkgever. Deze opleiding op de werkvloer - voor een van de 350 erkende beroepen - wordt aangevuld met een beroeps- en algemene vorming op de beroepsschool. Het systeem zou een positieve invloed kunnen uitoefenen op de daling van de jeugdwerkloosheid, en dat zette Duitsland ertoe aan het internationale samenwerkingsverband GOVET (German Office for international Cooperation in Vocational Education and Training) op te zetten, met als doel nuttige ervaringen op Europees vlak te delen.

Vlaamse ambitie: inzetten op samenwerking tussen Vlaamse en Duitse onderwijs- en onderzoeksinstellingen

- Het systeem van duaal onderwijs, dat in Duitsland meer ingeburgerd is en waarvan het land wegbereider is, kan Vlaanderen inspiratie geven om intensiever in te zetten op dit soort opleidingen.
- Stimuleren van, en ervaringen uitwisselen over levenslang leren, en over samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse en Duitse kennisinstellingen, wetenschapscampussen en bedrijven, zoals: ELAt (Eindhoven-Leuven-Aachen triangle; grensoverschrijdend netwerk dat de kennisregio's Eindhoven, Leuven en Aken met elkaar verbindt tot een Europese technologische topregio), het netwerk van Euregiole universiteiten (Dortmund, KUL, Münster, Nijmegen, Twente) en de ALMA-samenwerking tussen de universiteiten van Aken, Luik, Maastricht en Hasselt/Diepenbeek.
- Gericht inzetten op samenwerking met de wereldvermaarde onderzoeksinstituten als Fraunhofer, Max Planck, Helmholtz, Leibniz, ...
- Academische programma's van Vlaamse universiteiten promoten in Duitsland en aantrekken van studenten om zich in te schrijven voor opleidingen. De taalbarrière voor Duitsers om Nederlands te leren is minder hoog dan vermoed wordt.
- Samenwerking en kennisdeling op het vlak van arbeidsmarkt- en loopbaanbeleid inzake leerkrachten
- Onderwijs Nederlandse taal in Duitsland stimuleren via de Nederlandse Taalunie. Zo zijn er sterke Neerlandistiekinstellingen in onder meer Keulen (100 jarig bestaan in 2019), Berlijn, Oldenburg, Münster en Duisburg-Essen.

3.4. Maatschappelijke uitdagingen

Duitsland is een moderne westerse samenleving met regionale identiteiten. Eigenheid en pluralisme worden algemeen aanvaard. Er is een hoge mate van gendergelijkheid en aandacht voor mindervaliden, net zoals een hoge mate van holebi-tolerantie. Na de VS is Duitsland de meest populaire immigratiebestemming ter wereld. In 2016 was 12% van de bevolking niet-Duitsers (vooral Turken, Polen en Italianen). Volgens berekeningen van het Duitse instituut voor economisch onderzoek (DIW) is in Duitsland het verschil tussen arm en rijk het grootste in de eurozone, een tendens die zich sedert 1990 verderzet. Om dit tijt te doen keren worden maatregelen aangekondigd, zoals nu in het Duits regeerakkoord, maar de vraag is of deze afdoende zijn om de ongelijkheid te minderen. Een ander maatschappelijk probleem dat zich de laatste jaren feller manifesteert, is racisme en xenofobie. De vluchtelingen crisis en de politieke antwoorden daarop, en de groei van de rechts-radicalen AfD, met anti-islamitische en anti-vluchtelingenstandpunten, zijn een belangrijk onderdeel geworden in het maatschappelijk debat. Ook het anti-semitisme lijkt opnieuw de kop op te steken, een zeer gevoelig thema in Duitsland gezien de historische gebeurtenissen tijdens de vorige eeuw.

Vlaanderen is in deze opzichten sterk te vergelijken met Duitsland. Onze maatschappij staat eveneens open voor diversiteit en pluralisme, streeft naar gelijkheid tussen man en vrouw en draagt inclusie hoog in het vaandel. Uitdagingen aangaande integratie, inburgering en radicalisering zijn zowel voor Duitsland als voor ons actueel. Ook wij hebben ervaring met radicale stemmen in het politiek-maatschappelijk debat, en counteren xenofobe, racistische en antisemitische gedragingen door te streven naar een tolerante samenleving waarin iedereen kansen krijgt.

Vlaamse ambitie: inzetten op het delen van ervaringen over samen-leven

- Overleg organiseren tussen Vlaanderen en Duitsland aangaande beleidsmatige acties met betrekking tot inburgering en integratie, de preventie van gewelddadige radicalisering en gelijke kansen en armoedebestrijding.
- Ons beleid ten aanzien van omgaan met racisme en uitsluiting delen en uitwisseling van kennis hieromtrent bevorderen. Een goed voorbeeld hiervan is de Kazerne Dossin, die vanuit het historische verhaal van Jodenvervolging en de Holocaust vertrekt om te reflecteren over hedendaagse fenomenen van racisme en uitsluiting. Op die manier draagt het museum fundamenteel bij tot een educatief maatschappelijk project waarin burgerzin, democratische weerbaarheid en verdediging van individuele basisvrijheden centraal staan.
- Uitwisselen van ervaringen in het omgaan met kinderrechten en het instrument van de kinderrechtencommissaris. Non-discriminatie is een van de grote principes in het kinderrechtenverdrag. Het Comité voor de rechten van het kind heeft ons land in het bijzonder opgeroepen het vrijetijdsaanbod voor kinderen met een handicap toegankelijker te maken. Het Comité vraagt ook naar een uitgebreide strategie ter bestrijding van discriminerende maatschappelijke houdingen, in het bijzonder tegenover kinderen die in armoede leven, kinderen met een handicap en kinderen van buitenlandse herkomst.
- Uitwisseling van goede praktijk omtrent diversiteit in/en het jeugdwerk (Masterplan 2018-2020).

HOE (Instrumenten & middelen)

Departement Buitenlandse Zaken

Het departement Buitenlandse Zaken is gehuisvest in Brussel en coördineert de Europese, bilaterale en multilaterale samenwerking met andere landen, instellingen en organisaties. Het departement pleegt structureel overleg met de andere vakdepartementen, en onderhoudt een directe lijn met de Vlaamse Agentschappen, instellingen en het middenveld die internationaal opereren. Het departement staat ook in nauw contact met, in dit geval, de Duitse instellingen gevestigd in Brussel en Vlaanderen en beschikt over een breed netwerk waarmee op regelmatige basis wordt gecommuniceerd en samengewerkt. Ook de Algemene Afvaardiging bij de EU speelt een belangrijke rol in de samenwerking met Duitsland en zijn deelstaten en meer specifiek over actuele EU-thema's.

De Vlaamse Vertegenwoordiging in Duitsland

De Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering in Berlijn is het diplomatieke aanspreekpunt van de Vlaamse Regering in Duitsland en heeft zodoende een brede politieke en diplomatieke opdracht. De Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering is gevestigd op de vijfde verdieping in de Belgische ambassade in Berlijn, in het politieke en diplomatieke centrum van de Duitse hoofdstad.

De Algemeen Afgevaardigde detecteert opportuniteiten voor samenwerkingen met Vlaanderen, rapporteert over relevante politieke en andere ontwikkelingen in het ambtsgebied, pleegt overleg

met potentiële partners, en zet Vlaanderen op de kaart in het ambtsgebied door een gerichte communicatie te voeren en representatieve activiteiten te ontwikkelen.

De Algemeen Afgevaardigde hangt administratief af van het Departement Buitenlandse Zaken, maar vertegenwoordigt in het betrokken ambtsgebied de hele Vlaamse Regering en is bevoegd voor alle gemeenschaps- en gewestmateries, zoals cultuur, onderwijs, infrastructuur, ruimtelijke ordening, leefmilieu, waterbeleid, landbouw en visserij en wetenschapsbeleid. Hij of zij behoort tot het diplomatieke personeel van de Belgische Ambassade.

De Algemene Afvaardiging onderhoudt nauwe contacten met de Duitse ambtenarij en politiek, op federaal en landesniveau en met de Duitse ambassade en deelstaatvertegenwoordigingen in Brussel. Daarnaast informeert de Algemene Afvaardiging de Vlaamse ambtenarij en alle Vlaamse kabinetten over belangrijke beleidsdocumenten en andere ontwikkelingen. Vlaamse overheidsdiensten kunnen een rechtstreeks beroep doen op de diensten van de Algemene Afvaardiging.

Het Vlaams Agentschap voor Internationaal Ondernemen, Flanders Investment & Trade (FIT) is in Duitsland met zijn Vlaamse Economische Vertegenwoordigers het economisch aanspreekpunt van de Vlaamse overheid en heeft zodoende een brede economische en diplomatieke opdracht. FIT is gevestigd op de vijfde verdieping in de Belgische ambassade in Berlijn en beschikt ook over een kantoor in Stuttgart en Keulen. De Vlaamse Economische Vertegenwoordigers hangen administratief af van het Vlaams Agentschap voor Internationaal Ondernemen en zijn bevoegd voor alle Vlaamse economische materie. Zij behoren ook tot het Belgische diplomatieke korps. Ze verdedigen de economische belangen van Vlaamse bedrijven en economische actoren in Duitsland, begeleiden Vlaamse bedrijven op de Duitse markt en ondersteunen buitenlandse bedrijven die in Vlaanderen willen investeren.

De Vlaamse Economische Vertegenwoordigers onderhouden relaties met economische operatoren, bedrijven, overheidsorganisaties en onderzoeksinstellingen. Zij beschikken over een dicht netwerk van contacten om zo bedrijven uit Vlaanderen optimaal te kunnen ondersteunen in hun benadering van de Duitse markt. Voor het opsporen van investeringsleads en het promoten van Vlaanderen als investeringslocatie, en voor de ondersteuning van Vlaamse bedrijven, ontwikkelt het kantoor van FIT een proactieve strategie. Voortbouwend op die strategie komt een jaarlijks actieplan tot stand, ter uitvoering van het Vlaamse beleid en de doelstellingen en KPI van het FIT-ondernemingsplan. De internationaliseringsstrategie van FIT is nauw verbonden met het Vlaamse beleid inzake economie en innovatie. Speerpuntclusters sterke internationale spelers laten worden is een belangrijke doelstelling en in dat kader werken de Vlaamse economische vertegenwoordigers sterk op samenwerkingen met Duitse clusters en kennisinstellingen.

De werking van *Toerisme Vlaanderen*, wiens kantoor in Keulen is gevestigd, is erop gericht om meer Duitse bezoekers naar Vlaanderen te halen door het uitbouwen van de reputatie van Vlaanderen als een kwalitatief hoogstaande toeristische bestemming. In Duitsland wordt ingezet op trade- en perswerking, maar ook op MICE (meetings, incentives, conventions & events).

De Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de Europese Unie behartigt de belangen van de Vlaamse Regering in de EU. Ze maakt officieel deel uit van de Permanente Vertegenwoordiging (de ambassade) van België bij de EU. Aan het hoofd staat de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering, bijgestaan door de adjunct Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering en een Vlaams Economisch Vertegenwoordiger. Achttien gespecialiseerde beleidsmedewerkers (attachés) van de Vlaamse overheid volgen de werking van de Raad van EU-ministers op, elk binnen zijn vakgebied. In de verschillende werkgroepen

die de Raden van EU-ministers voorbereiden treden Vlaamse attachés ook op als woordvoerder voor België. De AAVREU staat in dagelijks contact met de Europese instellingen, de Vlaamse ministers en hun kabinetten en de Vlaamse administratie. Zij werkt ook samen met het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap (Vleba), dat zich voornamelijk richt op het betrekken van het Vlaamse middenveld en lokale overheden bij de Europese actualiteit

De Algemene Afvaardiging bij de EU staat in nauw contact met de gehele Vlaamse administratie, de Vlaamse ministers en hun kabinetten en de cel Europese zaken van het Departement Buitenlandse Zaken. Deze cel staat in voor de coördinatie van het Europese beleid van Vlaanderen. Naast deze dagelijkse contacten op Europees, Belgisch en Vlaams niveau overlegt de Algemene Afvaardiging ook met andere lidstaten en regio's over de rol en positionering van Vlaanderen ten aanzien van het Europese beleid. In dat opzicht zijn er dan ook regelmatige contacten met de vertegenwoordigingen van Duitsland en de Duitse Länder.

Ambtelijk en politiek overleg

Er vinden sinds geruime tijd zeer geregeld ambtelijke contacten plaats tussen zowat alle geledingen van de Vlaamse overheid en de Duitse ambtenarij, zowel op federaal als op deelstatelijk niveau. Departement Buitenlandse Zaken zet intensief in op contacten met Duitse collega's, zowel bilateraal (federaal en deelstaten) als multilateraal (in EU-verband). In 2015 vond een eerste gezamenlijke regeringszitting plaats tussen de Vlaamse Regering en de Regering van NRW, begin 2019 zal de tweede plaatsvinden, en in 2016 werd een overleg georganiseerd tussen het Vlaams voorzitterscollege en de staatssecretarissen van diezelfde deelstaat. Ook de contacten tussen en de wederzijdse bezoeken van het Vlaamse Parlement en de Landdag van verscheidene Länder en frequente ontmoetingen van Vlaamse ministers met hun Duitse tegenhangers zijn vermeldenswaardig.

Verdragen en MoU's

Titel	Datum van ondertekening
Cultureel akkoord tussen het Koninkrijk België en de Bondsrepubliek Duitsland	24/09/1956
Protocol tot wijziging van de overeenkomst tussen België en Duitsland tot voorkoming van dubbele belasting en tot regeling van sommige andere aangelegenheden inzake belastingen van inkomen en vermogen, met inbegrip van ondernemings- en grondbelasting	21/01/2010
Overeenkomst tussen de regeringen van Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje en België betreffende het AIRBUS A 330 / A 340 PROGRAMMA.	26/07/1995
Verdrag betreffende het Eurokorps en de rechtspositie van zijn hoofdkwartier tussen de Franse Republiek, de Bondsrepubliek Duitsland, het Koninkrijk België, het Koninkrijk Spanje en het Groothertogdom Luxemburg	22/11/2004

Overeenkomst inzake de Internationale Opsporingsdienst en partnerschapsovereenkomst tussen de Federale Archieven van Duitsland en de Internationale Opsporingsdienst	09/12/2011
--	------------

Memoranda van Overeenstemming en intentieverklaringen

Titel	Datum van ondertekening
<i>Baden-Württemberg</i>	
Gemeenschappelijke intentieverklaring van Vlaanderen en Baden-Württemberg	30/05/1990
Gemeenschappelijke verklaring tussen de Vlaamse Gemeenschap en Baden-Württemberg	21/01/1993
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	
Internationale Samenwerkingsovereenkomst tussen de deelstaat Noordrijn-Westfalen en de Vlaamse Gemeenschap.	07/11/1991
Gezamenlijke verklaring over de Samenwerking tussen Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen	10/02/1999
Intentieverklaring tussen Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen ter versterking van de economische samenwerking	07/05/2012